

...Dulkes nužėrus

1545 METŲ LIVONIJOS IR LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS SIENOS PATIKRINIMAS (LIVONIJOS PAREIĖUNŲ ATASKAITA)

Tomas Čelkis

Doktorantas
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedra
Tel. (8 5) 268 72 97
El. paštas: pastas.tc@gmail.com

Darius Antanavičius

Humanitarinių mokslų daktaras
Lietuvos istorijos institutas
Archeografijos skyrius
Tel. (8 5) 262 68 48
El. paštas: d.antanavicius@gmail.com

XIV–XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) sienų su Vokiečių ordino Livonijos teritorija istorija pradėta tyrinėti gana seniai, minėtini Augusto Bielensteino, Antano Salio, Abdono Kłodzińskiego, Zenono Ivinskio darbai¹. Naujausius tyrinėjimus paskelbė Mārīte Jakovļeva, Ēvaldas Mugarēvičius, Muntis Ansas, Zbysławas Wojtkowiakas, Laima Bucevičiūtė². Minėti autoriai telkia dėmesį į LDK

ir Livonijos teritorinių sienų klostymosi procesą ir jų sampratos kaitą.

Šiems tyrimams būtinus istorinius šaltinius XVIII a. pirmą kartą parengė ir paskelbė Motiejus Dogielis³. Daug duomenų,

¹ Bielenstein A. Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert. St. Peterburg, 1892; *Salys A.* Die žemaitischen Mundarten // *Salys A.* Raštai, t. 4. Roma, 1992, p. 222–229; *Kłodziński A.* Stosunki Polski i Litwy z Inflantami przed zatargiem z r. 1556/7 // *Kwartalnik Historyczny*, rocznik 22. Lwów, 1908, s. 344–351; *Ivinskis Z.* Kovos bruožai dėl Žemaičių ir jų sienų (toliau – *Ivinskis Z.* Kovos bruožai) // Athenaeum. Kaunas, 1936, t. 6, p. 54–117.

² *Jakovļeva M.* Robežas un administratīvais iedalījums Latvijas teritorijā 16. gs. otrajā pusē un 17. gs. // Latvijas zemju robežas 1000 gads. Sastādījis A. Caune. Rīga, 1999, lpp. 91–130; *Jakovļeva M.* Вопрос о границах в отношениях герцогства Курляндия и Великого Княжества Литовского в XVI–XVII вв. // *Senosios Žiemgalos istorinis ir etnokultūrinis paveldas*. Vilnius, 2004, p. 103–105; *Jakovļeva M.* Granice Księstwa Kurlandzkiego w epoce nowożytniej. Wybrane zagadnienia // *Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym*, t. 11. Toruń, 2008, s. 29–40 ir kt. autorės darbai; *Mugarēvičius Ē.* Novadu veidošanās un to robežas Latvijas teritorijā (12. gs. – 16. gs. vidus) // *Latvijas zemju robežas 1000 gads*. Sastādījis A. Caune. Rīga, 1999, lpp. 54–90; *Ans M.* Livonijas un Braslavas nuovada robež // *Latvijas zinātnu Akadēmijas Vēstis*. A daļa, Sociālās un humanitāras zinātnes, 2008 (62), nr. 3–4, p. 27–33; *Wojtkowiak Z.* Północna granica Litwy w średniowieczu. „Limites Inter Litvaniam et Livonia” z 1473 r. // *Poznań–Wilno. Studia historyków w roku tysiąclecia Państwa Litewskiego* / Red. Z. Wojtkowiak. Poznań, 2010, s. 213–270; *Bucevičiūtė L.* Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XV–XVI a.: valstybės erdvės ir jos sienų samprata. Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, istorija (05 H) (toliau – *Bucevičiūtė L.* Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XV–XVI a.). Kaunas, 2010, p. 102–119.

³ *Limites Regni Poloniae et Magni Ducatum Litvaniae* (toliau – *Limites. M. Dogiel*) / Ed. M. Dogiel. Vilno, 1758; *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni*

susijusių su LDK ir Livonijos sienų istorija, yra Livonijos, Estijos ir Kuršo istorijos šaltinių rinkiniuose (*Liv, -Est-und Curländisches Urkundenbuch*), kuriuos XIX a. antroje pusėje parengė Friedrichas Georgas von Bunge. Apie šalių delimitacinius procesus daug medžiagos yra Lietuvos Metrikoje. Pavyzdžiui, galima paminėti 560-ąją Lietuvos Metrikos knygą, kurią sudaro atskiras platus 1542 m. LDK ir Livonijos sienos patikrinimo proceso ir jos aprašas⁴. Šiuo metu leidžiamose naujose Lietuvos Metrikos publikacijose, kurias rengia Lietuvos ir Baltarusijos istorikai, nuolat galima rasti naujų duomenų, atspindinčių minėtų šalių delimitacinius procesus.

Peržiūrėjus didžiąją dalį XIV–XVI a. LDK ir Livonijos (Kuršo) delimitacinius procesus liudijančių dokumentų, galima juos su klasifikuoti.

Svarbiausia delimitacinių šaltinių grupė yra tarpvalstybinės delimitacinės sutartys, turėjusios juridinę galią. Pirmiausia minėtinos ankstyviausios Vokiečių ordino ir LDK sutartys, į kurias atskiru straipsniu įtraukti ir delimitaciniai susitarimai. Pirmą kartą LDK ir Livonijos sienos atkarpa aprašyta 1398 m. Salyno amžinosios taikos sutartyje, kurios „liniją“ atitiko išvardytų geografinių objektų gairės⁵. Vėlesnėje 1422 m. amžinojoje Melno taikos sutartyje

fiksuota kita LDK ir Livonijos siena⁶. Pastaroji Vytauto laikų siena buvo pakartotinai patvirtinta didžiojo kunigaikščio Švitrigailos ir Ordino 1431 m. taikos sutartyje ir numatyta ją išsaugoti „amžiams“⁷. 1435 m. Jogaila su Ordinu sudarė amžinąją Bresto taiką, kurioje iš esmės buvo dar kartą patvirtinta 1422 m. Melno taikos sutartyje deklaruota LDK siena su Ordinu, o kartu ir su Livonija⁸. Tačiau pabrėžtina, kad šiose sutartyse šalių sienos buvo tik sudedamasis elementas, nes minimos sienos iš esmės žymėjo taikos sutartyse deklaruotą teritorinį politinių interesų kompromisą. Atskiri, tikslingai parengti delimitaciniai dokumentai atsiranda vėliau, kai šalių sienų samprata pasiekia jų stabilizavimo ir derinimo etapą.

Žinomi du 1426 m. LDK ir Livonijos sienų aprašai, fiksuojantys išskirtinai tik delimitacinę atkarpa nuo Šventosios iki Joniškių⁹. Šių dokumentų įk kontekstinimą šalių delimitaciniuose procesuose apsunkina tai, kad neaiškios jų parengimo aplinkybės. Livonijos šaltinių rinkinio sudarytojas F. G. von Bunge teigia, kad 1426 m. sienų aprašai yra nuorašai, apie kuriuos, jo manymu, Vytautas kalba 1426 m. laiške¹⁰. Regis, su tam tikra išlyga šiuos pavyzdžius

Ducatus Litvaniae (toliau – CD, t. 5, M. Dogiel) / Ed. M. Dogiel, t. 5, Vilnae, 1759.

⁴ Метрыка Вялікага Княства Літоўскага, Кніга No. 560 (1542 год) (toliau – Метрыка ВКЛ, Кніга No. 560 (1542 год)), падрыхт. А. Дзерноўч. Мінск, 2007, с. 34–82. Taip pat: Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 389, Lietuvos Metrika, kn. 560 (1542 m.). Žinomas dar vienas, neskelbtas LDK ir Livonijos sienos Žemaitijos ir Uplytės atkarpos aprašas: ibid., f. 389, Lietuvos Metrika, kn. 559, l. 1–42 (1542 m.).

⁵ *Liv, -Est-und Curländisches Urkundenbuch* (toliau – LUB), hrsg. G. F. von Bunge, Bd. 4. Reval, 1859, nr. 1479, p. 224–225 (1398 m.).

⁶ Aprašas itin abstraktus: LUB, Bd. 5. Riga, 1867, nr. 2637, p. 881 (1422 m.): „*Incipiendo a flumine dicto Heiligae, ubi dictus fluvius intrat mare, eundem fluvium ascendendo sursum ad antiquos limites inter Samogitiam, Lituaniam, Russiam, ab una, et Livoniam ab altera partibus tentos et servatos, non tamen ad illos limites, qui antiquitus inter terras praedictas sunt servati <...>*“

⁷ LUB, Bd. 8. Riga–Moskau, 1884, nr. 462, p. 273 (1431 m.).

⁸ Ibid., nr. 1026, p. 636 (1435 m.).

⁹ LUB, Bd. 7. Riga–Moskau, 1881, nr. 472–473, p. 326–327 (1426 m.).

¹⁰ Vytauto laiškas, kuriame kalbama apie pastaruosiuose dokumentuose minimas sienas: LUB, Bd. 7, nr. 490, p. 337–338 (1426 m.).

galima laikyti ankstyviausiais, konkrečiai delimitaciniais tikslais sudarytais dokumentais, kurie veikiausiai turėjo juridinę galią. Pirmą LDK ir Livonijos sienų delimitacinę sutartį sudaryta 1473 m. Kurcume¹¹. Šalių derybininkai sieną apvažiavo, sutartį patvirtino antspaudais.

XVI a. atsirado daugiau LDK ir Livonijos delimitacinių sutarčių. Daugeliu atvejų tai buvo šalių sienų atnaujinimo aktai, kurių atsiradimo sąlyga buvo sienų tikslinimas, teikęs joms stabilumą. Jas atnaujindavo mišrios, iš LDK ir Livonijos komisorių sudarytos komisijos. Toks dvišalis procesas įgyvendintas 1541 m.¹² Kitas ryškus pavyzdys gali būti kiek vėlesnis 1584 m. aktas, fiksavęs abiejų šalių komisorių bendrai atnaujintą LDK ir Kuršo sieną, kurios aktą patvirtino valdovas Steponas Batoras¹³. Tai dvišalės, juridinę galią turėjusios sutartys, išreiškusios ne tik delimitacinę sampratą, bet ir taikos tarp šalių sutvirtinimą.

Kitais atvejais sienas patikrindavo ir atnaujindavo kiekvienos šalies komisijos atskirai. Jos parengdavo jų aprašus, o vėliau informuodavo gretimą šalį apie atliktą patikrinimą ir rastus pažeidimus, kuriuos tikrintojai paprastai priskirdavo „užsienio“ gyventojams. 1529 m. LDK komisoriai atnaujino sieną su Livonija, nuo Breslaujos iki Baltijos jūros, parengė jos aprašą¹⁴. Ypač išsamus buvo 1542 m. LDK pareigū-

nų atliktas sienos su Livonija atnaujinimo aprašo dokumentas¹⁵. Jo turinys rodo, kad didelė dalis pasienių buvo apgyvendinti, kur to nebuvo, komisoriai tikslingai kolonizavo (sudaryti valstiečių sąrašai); registruoti pasienio gyventojų skundai. Tokie dokumentai turėjo tam tikrą juridinę galią, nes šiais aprašais naudotasi kaip įrodymais sprendžiant kilusius šalių ginčus dėl sienų; jais remdavosi komisijos, tikrinamos sienas arba sudarydamos tarpvalstybines jų atnaujinimo sutartis.

Minėtos dokumentų grupės rodo delimitacinių procesų padarinių, baigtinių delimitacinių rezultatų. Atskira dokumentų grupė laikytini delimitacinių sutarčių bei sienų aprašų parengimo aplinkybes atspindintys istorijos šaltiniai. Ypač svarbi LDK ir Livonijos delimitacinių dokumentų kategorija yra valdovo dokumentai, kuriais jis paskirdavo pareigūnus vykti į derybas dėl sienų, jas patikrinti, spręsti šalių pasienio gyventojų ginčus. Antai 1451 m. Kazimieras Jogailaitis įgaliojo Polocko seniūną Andrių Sakaitį vykti atriboti sieną su Livonija¹⁶. 1505 m. Aleksandras Jogailaitis paskyrė komisorius, kurie privalėjo susitikti su Livonijos pareigūnais Kurcume ir kartu apžiūrėti sienas¹⁷. 1540 m. LDK valdovas įgaliojo pareigūnus vykti į derybas dėl LDK ir Livonijos sienos atkarpos nuo Kurcumo vietovės pagal Dauguvą iki Polocko sienų¹⁸. 1585 m. LDK valdovas paskyręs komisorius, kurie taip pat privalėjo susitik-

¹¹ Lietuvos Metrika. Knyga nr. 5 (1427–1506), Užrašymų kn. 5, parengė E. Banionis. Vilnius, 1993, nr. 125, p. 235–238 (1473 m.). Originalus pergamentas saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje, Rankraščių sk., f. 6–49.

¹² *Limites*, M. Dogiel, p. 211–219 (1541 m.); CD, t. 5, M. Dogiel, nr 113, p. 192–195 (1541 m.).

¹³ Dokumentų publikacija: *Wojtkowiak Z. Delimitacja Litewsko-Kurlandzka z 1584 roku // Lituano-Slavica Posnaniensia*. Poznań, 1989, t. 3, s. 270–276 (1584 m.).

¹⁴ *Limites*, M. Dogiel, p. 219–225 (1529 m.).

¹⁵ Метрыка ВКЛ, Кніга No. 560 (1542 год), c. 34–82 (1542 m.).

¹⁶ Lietuvos Metrika, Knyga nr. 1 (1380–1584). Užrašymų kn. 1 / Parengė A. Baliulis, R. Firkovičius. Vilnius, 1998, nr. 13, p. 25 (1451 m.).

¹⁷ LUB (Ab. 2), hrsg. L. Arbusow, Bd. 2. Riga-Moskau, 1905, nr. 830, p. 643–644 (1505 m.). CD, t. 5, M. Dogiel, nr 93, p. 165–166 (1505 m.).

¹⁸ CD, t. 5, M. Dogiel, nr 112, p. 191–192 (1540 m.).

ti su Livonijos atstovais Daugpilio valsčiuje prie Dauguvos ir patikrinti sienas¹⁹.

Sienų derinimo derybinius niuansus atskleidžiančiai grupei priskirtini dokumentai, fiksuojantys valdovų pasiuntinių bendrų suvažiavimų tikslus ir rezultatus: parengtos instrukcijos (darbotvarkės), derybose pasiektų rezultatų ataskaitos, derybose siūlyti parengti preliminarūs sienų projektai²⁰. LDK ir Livonijos sienų istorijoje ypač XV a. vidurys–XVI a. pirmą pusę pasižymi tokių derybinių dokumentų gausa. Šiuo laikotarpiu vyko intensyvios LDK ir Livonijos derybos dėl sienų nustatymo, lokalizavimo ir pasienių gyventojų ginčų. Regis, svarbiausias derybų ilgalaikiškumo argumentas buvo lietuvių nenoras apsiriboti 1422 m. Vytauto sienomis. Nebūtina vardyti visus derybinį procesą liudijančius istorinius šaltinius, nes beveik visą esmę parodo du pavyzdžiai. 1447 m. birželio 25 d. šalių derybose Livonijos pareigūnai pareiškė atsisaką 1398 m. sienos ir pretenzijų į Žemaitiją ir siūlė patvirtinti 1422 m. Vytauto laikų sienas teigdami, kad yra žmonių, žinančių sienas, kurios buvo tarp šalių iki 1398 m. Salyno sutarties delimitacijos.

¹⁹ Ibid., nr 192, p. 327 (1585 m.).

²⁰ Pateikiamos atskiros, bet ne visos nuorodos į XV a. LDK ir Livonijos derybų dėl sienų dokumentus: LUB, Bd. 10. Riga–Moskau, 10, nr. 171 (1445 m.); nr. 196 (1446 m.); nr. 206 (1446 m.); nr. 214 (1446 m.); nr. 359 (1447 m.); nr. 417–418 (1448 m.); nr. 597. (1449 m.); LUB, Bd. 11. Riga–Moskau, 1905, nr. 296 (1453 m.); nr. 321 (1453 m.); nr. 834 (1458 m. (1459 m. ?)); LUB, Bd. 12, Riga–Moskau, 1910, nr. 166 (1462 m.): sienos projektas – „*Inter Livoniam vero, Samagittiam, Lithuanniam et Rissiam limites sunt incipiendi a flumine dicto Heilige Aa at ubi dictus fluvius intrat mare eundem fluvium ascendendo sursum ad antiquos limites inter Samagittiam, Lithuaniam, Russiam ab una et una et Livoniam ab altera partibus tentos et observatos, non tamen ad illos limites, qui signatis sunt eo tempore, quando ordo terram Samagittiarum tenuerat, sed ad illos limites, qui antiquitus inter terras praedictas sunt servati <...>*“; nr. 174 (1462 m.).

Lietuviai su tuo nesutiko ir siūlė sienas, kurias vokiečiai vadino „*neatpažįstamomis*“²¹. Po šių derybų praėjus 62 m., viename 1509 m. Livonijos magistro laiške randamas liudijimas, kad neseniai vykusiose derybose lietuviai nesutiko su vokiečių siūlymu patvirtinti tarp šalių Vytauto laikų sienas, bet reikalavo „*naujų*“²².

Kita šaltinių grupė, atskleidžianti derybų dėl sienų niuansus, – valdovų tarpusavio korespondencija arba vietinių pareigūnų informacinio turinio laišakai apie sienų būklę. Pavyzdžiui, 1453 m. Livonijos magistras laišku informavo didįjį Ordino magistrą, kad buvo taisyta LDK ir Livonijos siena²³. 1477 m. Vilniaus vyskupas laiške Livonijos magistrui rašė, kad anksčiau numatytas šalių sienų žymėjimas atidedamas, nes į Vilnių atvyko valdovas²⁴. 1526 m. valdovas Žygimantas Senasis rašė Livonijos vadovybei, jog buvo apžiūrėtos šalių sienos iš LDK pusės²⁵. Panašaus turinio yra 1534 m. Ordino didžiojo magistro laiškas Vilniaus vaivada Albertui Goštautui. Šiame laiške pranešama, jog vokiečiai atskirai, be lietuvių, patikrino Prūsijos ir Livonijos sienas²⁶.

²¹ LUB, Bd. 10, nr. 360, p. 248 (1447 m.): „*dach nicht zu den grenitzen, die gezeichen sint in der zzeit, do der orden das landt Samagitten <...> man moge nach wol lewte befinden, die da wissen, wo die alden grenitzen fumals und ee urser orden das landt Samagitten gehabt <...>*“

²² LUB (Ab. 2), hrsg. L. Arbusov, Bd. 3. Riga–Moskau, 1914, nr. 714, p. 512 (1509 m.): „*uns vos unsers ordens landen zu drigne, besunder hercog Witoldus grenitcz nach inhalt des ewigen frides zu vortedingen gemant seyn <...>*“

²³ Index corporis historico-diplomatici Livoniae, Estoniae, Curoniae (toliau – Index corporis historico) / Ed. C. E. Napiersky. Theil. 2. Riga–Dorpat, 1835, nr. 1913, p. 21 (1453 m.).

²⁴ *Skarbiec diplomatów*, ed. I. Daniłowicz, t. 2. Wilno, 1862, nr 1987, s. 216.

²⁵ Acta Tomiciana, t. 8. Posnaniae, 1860, nr 134, s. 159–160 (1526 m.).

²⁶ Acta Tomiciana, t. 16 (D. 1). Wrocław, 1960, nr 105, s. 219–221 (1534 m.).

Čia skelbiamas Livonijos dokumentas, fiksuojantis 1545 m. Livonijos ir LDK sienos patikrinimo²⁷ aplinkybes, priskirtinas aptartai sienų patikrinimo ir atnaujinimo dokumentų kategorijai. Jį sudaro dvi 1545 m. datuojamos dalys, atskirų sienų atkarpų aprašai ir bendras šalių sienos patikrinimo aprašas. Sunku pasakyti, dėl ko susiklostė „eklektiška“ dokumento struktūra. Skelbiamas šaltinis yra nuorašo nuorašas, todėl galima manyti, jog raštininkas, perrašinėdamas dokumentus, galėjo pats juos „sujungti“ į vieną. Kita vertus, matyti, kad dokumento pirmojoje dalyje pirmą kartą pateikti abu „Vaišvilo sienos“²⁸ ir „Šedbaro sienos“²⁹ atkarpų aprašai, nors abu yra skirtingų laikotarpių. Jais, kaip tam tikrais ankstesnes sienas liudijančiais aprašais, galėjo atitinkamose situacijose naudotis Livonijos pareigūnai. Patikrinimų metu apeinant sienas, buvo būtina naudotis ankstesniais jų aprašais, kurie buvo sienų gairių „žemėlapiai“. Priešingu atveju būtų sunku tinkamai patikrinti visus sienų ženklus ir nustyti jų pažeidimus.

Sienų revizijų dokumentų, kuriuose pateiktas sienos aprašas, yra nedaug. Paprastai apie vienašalius sienų patikrinimus užsimenama arba tikslingai rašoma laiškuose – kita šalis informuojama apie atliktą patikrą. Ypatinga skelbiamo dokumento reikšmė LDK ir Livonijos sienų tyrinėjimams yra šaltinyje plačiai aprašomi sienos ženklai. Minimi akmenys (prie „Obelių kelio“ – *monstrarunt lapidem*) su iškaltais Livonijos kryžiais (*in quo duas cruces*),

ženklais pažymėti ažuolai (*ubi quondam quercus fuit incisis signis Magni Ducatus Lithuaniae Livoniaeque*). Drūkšių ežero saloje, vadinamoje *Strelzen*, buvo pastatytas didelis akmeninis postamentas – „skulptūra“ (*crepidine positum est magnum saxum*), pažymėtas kryžiumi. Sienos gairę žymėjusiame akmenyje (*lapidem Kabul akmen vocatum*) minimas iškaltais LDK herbo raitelis – vytis (*in sculptus fuit equus, quod est signum Lituaniae*) ir Livonijos kryžiai. Šaltinyje yra ir ikonografinių sienų ženklinimo duomenų, konkrečiai pavaizduotas sienos ženklas – „skulptūra“ (žiūrėti publikacijos iliustraciją).

Dokumente aprašoma daug ženklų, kuriuos buvo sugadinę LDK gyventojai (buvo įprasta dėl sienų pažeidimų kaltinti kitą šalį), bet svarbu tai, jog minimi sienos ženklų sugadinimo būdai. Pavyzdžiui, ženklai medžiuose būdavo išdeginami ugnimi, akmenyse – iškapojami geležiniais įrankiais (*ferro aboleverint*). Tokie duomenys ypač reti.

Apraše sienos gairių apylinkėse dažnai minimi toponimai, piliakalniai (*ad alium montem Krollkalne; monte Pillaten nuncupatum*), ant jų net minimos buvusios šventykla (*ad montem Linkowe, cui templum est inaedificatum*). Publikuojamas dokumentas yra vertingas istorinės geografijos ir kartografijos šaltinis.

Be vietos, 1545 m.

LDK ir Livonijos sienų „Vaišvilo“ ir „Šedbaro“ atkarpų aprašymas.

Originalas: nežinomas.

Kopija: Latvijas valsts vēstures arhīvs, f. 554 (*Kurzemes hercogu arhīvs*), 3 aprašas, b. 20, l. 1–2v. Popieriaus dvilapis, kurio dydis 31 x 21 cm. 3 Tai XVIII a. pirmosios pusės Kuršo kunigaikščio Ernsto

²⁷ Galima pažymėti, jog tais pačiais 1545 m. šalys tarėsi dėl sienų atnaujinimo mišrios komisijos sudarymo. Tačiau mažai tikėtina, kad buvo tartasi dėl sienos patikrinimo, apie kurį liudijama skelbiamame dokumente. Žr. CD, t. 5, M. Dogiel, nr 114, p. 195 (1545 m.).

²⁸ Žr. 30 nuorodą.

²⁹ Žr. 45 nuorodą.

Johano Birono archyvo sekretoriaus (raštininko?) Ulricho Hartmanno parašu (Ex archivo ducali extradidit et in fidem subscripsit Ulricus Hartmann archiv[arii?] ducalis secretarius (vel scriptor?) paliudytas teksto nuorašas, patvirtintas per popierinę rombo formos apsaugą prispaustu 35 mm skersmens E. J. Birono archyvo antspaudu, kurio legenda SIGILLVM ARCHIVI DVCALIS.

Fines Woiszwildi³⁰ anno 1545 designati et conscripti per magnificos et generosos dominos dominos Oliesnum Fiedorowitz³¹ tivunum et gubernatorem castris Trocensis, tenentarium Somiliscensem³² et dominum Nicolaum Iwaskowitz Trzecia[k]f³³ signiferum terrestrem a sacra regia maiestate ad consignationem limitum ablegatos.

Hi sunt fines Magni Ducatus Lithuaniae necnon Livoniae, qui Woischwildi dicuntur. E regione istius magni scopuli ad fluvium Livida³⁴, quem in tractu Obe-

lensi³⁵ magnifici domini commissarii erigi iusserunt, unde etiam discesserunt, ad quintam partem miliaris versus dextram situm est stagnum nomine Livida, unde fluvius Livida suam originem habet, ab isto stagno Livida transvadato fluviolo Prudupis³⁶, ubi magnificus dominus Radvilo³⁷ sua fertur habuisse stativa, e superiori loco stativorum transeundo fluviolum Prudupis ad quintam partem milliarii per campestria et paludinoso loca eundo fere dimidium miliare ad vallem quandam, quae ducit ad stagnum Sussai, unde manat fluvius Sussaja³⁸, qui in Niemen³⁹ incidit et dirimit fines Livoniensium, terminans partem tractus Obelensis, Rakiscensem⁴⁰ vero tractum integrum, item agros nobilium Kurklianen-

³⁵ Obelių miestelis, Rokiškio r.

³⁶ Prūdūpio upelis yra Svėdasų miestelio apylinkėse, Rokiškio r.

³⁷ Galima manyti, jog turimas omenyje Vilniaus kaštelionas Jonas Radvila (mirė 1541 m.) arba jo sūnus Mikalojus Radvila Rudasis, paveldėjęs tėvo valdas, kurių viena buvo Biržai, prie Livonijos sienos (apie valdas žr. *Ragauskienė R.* Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis. Vilnius, 2002, p. 203–244). Tačiau tiksliai nustyti minimą Radvilų giminės atstovą nėra galimybių, nes vėlesniuose delimitaciniuose dokumentuose Radvilų giminės vardas minimas labai dažnai. Radvilos Astikaičio laikais, 1473 m. buvo nustatyta LDK siena su Livonija, kuri dažnai liudijama vėlesniuose delimitaciniuose dokumentuose ir vadinama *Radvilų siena*, taip pat dažnai minimi ir kiti šios giminės nariai, pavyzdžiui, 1542 m. LDK pareigūnams tikrinant sieną su Livonija, nurodoma – „*iki tos vietos, kur ponas Radvila duoną valgė, kai ji buvo taisoma*“, – Метрыка ВКЛ, Кнiра No. 560 (1542 год), c. 38. Taip pat žr. *Bucevičiūtė L.* Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XV–XVI a., p. 117–118.

³⁸ Susėja (latv. *Susēja*), dar vadinama Pietų Susėja (latv. *Dienvidsusēja*) arba Didžiąja Susėja (latv. *Lielā Susēja*) – upė pietryčių Latvijoje, Sėlijoje; Nemunėlio dešinysis intakas.

³⁹ Nemunėlio upė (latv. *Mēmele*), teka Rokiškio, Biržų r. ir Latvijoje.

⁴⁰ Rokiškis.

³⁰ LDK ir Livonijos sienos atkarpa, dėl kurios šaly susitarė 1367 m. Procese dalyvavo „satrapas“ Vaišvilas, kurio vardu šią sieną ilgainiui imta vadinti. 1499 m. valdovo privilegijoje Grigaliai Astikaičiui buvo suteikta dalis dykros prie Livonijos sienos – „*prie Vaišvilo sienos, prie sienos, kurią Vaišvilas nustatė*“, – Акты Литовской Метрики (1499–1507). Собр. Ф. И. Леонтович. Т. 2. Варшава, 1897, nr. 502, c. 36 (1499 m.). Taip pat žr. *Petrauskas R.* Ankstyvosios valstybės struktūros Lietuvoje XIII amžiuje–XV amžiaus pradžioje // Lietuvos istorijos studijos. 2005, t. 16, p. 25.

³¹ Alekna Fiodoravičius Kryvicas (?–1548 m.), 1522–1528 m. dokumentuose minimas valdovo raštininku, Trakų pilininkas (1536–1547 m.), turėjo valdą Semeliškėse. Žr. Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, t. 2, Województwo Trockie XIV–XVIII wiek / Red. A. Rachuba. Warszawa, 2009, s. 106, 223, 607.

³² Semeliškės – miestelis tarp Elektrėnų ir Trakų.

³³ Mykolas Ivaškevičius Trejtakas, valdovo dvarionis ir LDK didysis vėliavininkas (1544–1552 m.). Žr. Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy / Opracował H. Lulewicz, A. Rachuba. Kórnik, 1994, nr 7, p. 28.

³⁴ Hidronim atitiktumo nežinomas. Šiuo ir kitais atvejais, kai nežinomi atitikmenys, toliau atskirose nuorodose jie neaiškinami.

sium⁴¹, qui nominantur Hanussewiczii⁴² a magnifici domini Villensis [s] Hannussizki et Czadossii⁴³, necnon nobilium Pieniansium⁴⁴ et Piethoviciensium, tandem in fluvium Niemen incidit. [f. 1v]

Termini Scheidibory⁴⁵ ab anno 45^o descripti in hunc qui sequitur modum

Cum consensu et voluntate sacrae regiae maiestatis et magni principis Sigismundi Augusti⁴⁶ Dei gratia regis Poloniae factum est, quod Ioannes Huscuntor⁴⁷ de Goldingen⁴⁸, Ioannes Felkersam⁴⁹

⁴¹ 1499 m. LDK valdovo Aleksandro akte liudijama, kad valdovas savo giria tarp Vyžuonos ir Susėjos upių, prie Livonijos sienos, kartu su Kurklių bajoro Hanuso Gailimainaičio nelegaliai įkurtu dvaru (*Hanuso*) dovaną didžiojo kunigaikščio dvaro maršalkai, Anykščių ir Merkinės valdytojui Grigaliui Astikui (žr. *Deksnys B. Senasis Onuškis, 400 metų vadintas Hanušiškais // LIETUVOS LOKALINIAI TYRIMAI. ISTORIJA. LIETUVOS VALSČIAI JUODUPĖ. ONUŠKIS. D. 1, p. 1. Sudarytojas ir redaktorius R. Šodys (nespausdinta, elektroninė prieiga internete nuo 2010 03 01; paskelbta: www.llt.lt, Lietuvos lokaliniai tyrimai, ISSN 2029-0799).*

⁴² Onuškis, Rokiškio r.

⁴³ Čedasai, Rokiškio r.

⁴⁴ Pienonys, Anykščių r.

⁴⁵ Labai tikėtina, kad šį sienos pavadinimą reikėtų sieti su Šedbaro Valmantaičio (Motiejaus) vardu. Jis 1416 m. vėjo pasiuntiniu pas Ordiną, o 1424 ir 1425 m. dalyvavo derybose su Ordino atstovais sienų nustatymo klausimu; 1418, 1432 m. minimas Kauno seniūnu, o 1424–1425 m. – seniūnas. Žr. *Petrauskas R. Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a. Sudėtis–struktūra–kilmė. Vilnius, 2003, p. 301–302.*

⁴⁶ Žygimantas Augustas – Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius (1548–1572 m.).

⁴⁷ *Johannas von Neuhofas – Ley (Johann von Neuhofer gen. Ley).* 1533 m. Peidės vicekomturas, 1541–1559 m. buvo Kuldygos (vok. *Goldingen*) vicekomturas; mirė apie 1561 m. Žr. *Ritterbrüder im Livländischen Zweig Deutschen Ordens.* Hg. L. Fensje, K. Militzer (toliau – *Ritterbrüder im Livländischen Zweig Deutschen Ordens*). Köln–Weimar–Wien, 1993, S. 472, 759.

⁴⁸ *Kuldyga (Kuldīga; latv. Kuldīga, vok. Goldingen) – miestas Latvijoje.*

⁴⁹ Iš Livonijos kilusi Foelkersambų (Fölkersam) giminė, vienas jos pirmtakų buvo Jonas Foelkersambas, apie kurį paliudyta 1549 m. dokumentuose. Žr. *Materialy biografii genealogii i heraldyki Polskiej. Buenos Aires–Paryž, 1964, s. 24.*

ex parte Livoniensium ablegati antiquas granicies suas in Magno Ducatu Lituaniae cognomine Scheidibory quaesiverint, et quocunque pervenerunt, ea loca sibi vindicarunt et consignarunt, quibus adiuncti erant ex mandato sacrae regiae maiestatis magnificus dominus Oliechno Krzywiec⁵⁰ et Nicolaus Trzeciak, Casparus et Janowitz Giedroic⁵¹ et Stanislaus⁵², ut eadem loca ipsis commonstrata signarent ad certificandam veritatem, quo melius imposterum coeteris innotesceret et constaret. Atque istud est regium finium, quos Livonienses Scheidibory vocant. Postquam Livonienses et sacrae regiae maiestatis commissarii ab invicem discesserunt, primum omnium ad stagnum Okmen in tractu Obelensi duxerunt, unde exiguo intervallo monstrarunt lapidem altae magnitudinis, in quo duas cruces dicebant esse excisas, alteram in superiori loco, alteram vero a latere. Nos autem ibi nullas cruces reperimus. Pergentibus ab isto stagno Okmena in fluviolum Joduppa⁵³

⁵⁰ Tai jau minėtas Alekna Fiodoravičius Kryvievcas.

⁵¹ Apie šį 1545 m. dokumentą liudija jo nuorašo kopija, dėl to atsitiktinai raštininkas tarp vardo *Casparus* ir tėvavardžio *Janowitz* įterpė jungtuką *et*. Minimas Jono Petkaičio Giedraičio ir Onos Holotynskos sūnus Kaspars, kuris kartu su broliu Stanislovu 1549–1551 m. buvo valdovo dvar. 1553 m. dokumente minimas *Kasparas Janovičius Giedraitis*, dovanojęs valdą žmonai Elžbietai Janovnai Kočeržankai. Žr. *Wolff J. Kniazowie Litewsko-Ruscy. Warszawa, 1895, s. 67–68.*

⁵² Vėliau dokumente šis asmuo minimas raštininku. Labai tikėtina, kad tai Stanislovas Jakubaitis Skapas (?–1554 m.), kuris 1521–1551 m. buvo valdovo raštininku (rašė lotyniškai). Žr. *Saviščevas E. Žemaitijos savivaldos ir valdžios elitai 1409–1566 metais. Vilnius, 2010, p. 343.*

⁵³ Tikriausiai minima tuo metu buvusi Juodupės upė, nes panašiai sienos lokalizacijos apylinkėse yra Juodupės miestelis, Rokiškio r. Šiame dokumente, kaip ir kituose XIV–XVI a. dokumentuose, minimų vietovardžių ir hidronimų pavadinimai yra iškraipyti, ne visada galima rasti šiandieninius atitikmenis. Pavadinimai keisdavosi arba išnykdavo savaime. Tačiau gyvenvietės

in ipso termino fluminis duos lapides nobis monstrarunt, quorum alter maior, alter vero minor erat, neque maiori intervallo a se invicem quam ad iactum par[te] 2]vi lapidis distabant, in quibus etiam signa crucis esse dicebant, sed nos nulla vestigia aut indicia crucis vidimus, uno saltem in lapide magno videlicet fissuras transverso modo, non tamen ad formam crucis vidimus. Inde ventum est ad stagnum coenosum quasi ad duplicem arcus iaculationem, monstrarunt duo saxa prope villanam plateam, alterum ad sepem, alterum vero secus viam situm, quibus etiam signa crucis inesse dicebant, sed nihil hodie horum monstratum est. Hinc ad quintam partem milliarii iter faciendo pervenimus ad stagnum Luksi(n?)a, quo nomine etiam promontorium quoddam nobis monstratum est, nec ibi quidem signa visa sunt iuxta promissum illorum, a quo loco eiusdem nominis fluvio deorsum versus perreximus ad fluvium Wiszuny⁵⁴, quo duce pervenimus ad fluvium Joduppe, qui ex Livonia promanat et in Wiszuna incidit, isto fluvio sursum eundo pervenimus ad fines magnifici domini Vilnensis, inde per campestria loca ad fluvium Niemen processimus.

Be vietos, 1545 m. liepos 27 d.

Livonijos ordino magistro Hermano Hasenkampo paskirtų igaliočių Livonijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sienų patikros ataskaita.

Originalas: nežinomas.

Kopija: Latvijas valsts vēstures arhīvs, f. 554 (*Kurzemes hercogu arhīvs*), 3 apra-

prie gamtinio objekto dažnai turėdavo tokį pat toponimą, kaip ir hidronimas. Panašius toponimus, randamus sienos gairių apylinkėse, galima sieti su dokumente minimais hidronimais.

⁵⁴ Vyžuonos upė, Rokiškio r.

šas, b. 20, l. 3–8v. *Trijų popieriaus dvi-lapių, kurių dydis 31 x 21 cm, sąsiuvinis, susiūtas gelsvo šilko virvele. 3 Tai XVIII a. pirmosios pusės Kuršo kunigaikščio Ernesto Johano Birono archyvo sekretoriaus (raštininko?) Ulricho Hartmanno parašu patvirtintas teksto nuorašas (Concordantiarum huius cum copia vidimata testor. Ultricus Hartmann archiv[ariu?] ducalis secretarius (vel scriptor ?) pagal ankstesnę 1658 m. rugpjūčio 3 d. Jelgavoje viešojo notaro Gotfrydo Fabricijaus padarytą teksto kopiją (Concordat cum originali suo. Actum Mytaviae die 3tia mensis augusti anno 1658 – L[ocus] S[igilli] – Godefredus Fabricius notarius publicus Reg[ni?]). Nuorašo nuorašas patvirtintas per popierinę rombo formos apsaugą prispaustu 35 mm skersmens E. J. Birono archyvo antspaudu, kurio legenda SIGILLVM ARCHIVI DVCALIS*

Minėta: M. Jakovleva, „Granice Księstwa Kurlandzkiego w epoce nowożytniej. Wybrane zagadnienia“, *Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym*, t. 11. Toruń, 2008, p. 31.


Ratio veterum Livoniae limitum Scheidebori nuncupatorum per magistri quondam Ordinis Teutonici in Livonia domini Hermanni Hasencamps⁵⁵ beatae memoriae commissarios et praecursores Casparum Freytag⁵⁶ et Heinricum Plater⁵⁷,

⁵⁵ Hermanas Hasenkampas von Brüggeneye (tėvai: Venemaras von Brüggeneye ir Kristina von Altenboc-kum), 1513–1519 m. buvo Rygos vicekomturas, 1519–1527 m. – Bauskės vaitas; 1529–1535 m. ėjo žemės maršalkos pareigas (1533 m. Livonijos magistro Valterio von Plettenbergo koadjutorius), o 1535–1549 m., iki mirties, Livonijos magistras. Žr. Ritterbrüder im Livländischen Zweig Deutschen Ordens, S. 147–148, 751.

⁵⁶ Apie asmens kilmę ir karjerą žinių nėra.

⁵⁷ Plateriai kilę iš Vestfalijos, XV a. giminės narių atsikėlė į Livoniją. 1513–1525 m. Henrikas Plateris buvo Daugpilio komturas, turėjo valdą Wethermerde. Žr. Ritterbrüder im Livländischen Zweig Deutschen Ordens, S. 506, 754.

praesentibus regiis adiunctis, revisa et indagata anno Domini 1545 die 27 iulii⁵⁸

Primum a loco Cursum Dunam⁵⁹ versus ascendendo exordium est in Lithuania ad lacum minorem Waissen⁶⁰ vocatum per spatium unius milliariae a Cursum distantem. Ex lacu illo per parvum pratum eundem, ubi quondam quercus fuit incisus signis Magni Ducatus Lithuaniae Livoniaeque conspicua, quam postea Lithuani exstirparunt. A loco illo procedendum ad lapidem, in quo olim crucis signum fuit, nunc a Lithuanis abolitum. Nos adhuc talem signaturam ⁶¹ offendimus. A lapide progrediendum per parva loca arida et prata usque ad quandam vallem, per vallem ad pratum, per pratum ad paludem, per paludem ad lacum Gyreszen⁶² nuncupatum, per lacum ad quandam rivulum, huius rivuli secundo alveo insistendum ad marginem usque lacus Smalwen⁶³. Inde per rivulum Smalwen⁶⁴ secundo alveo ad parvum lacum Schrittailen, per lacum iterum secundo eodem rivulo ad lacum Baginen⁶⁵, ex lacu Baginen descendendum per fluviolum eiusdem nominis ad lacum Druختen⁶⁶, per lacum ad parvam insulam

in eodem lacu sitam Strelzen nuncupatam, in cuius crepidine positum est magnum saxum, in quo crucis signum antea fuit, quod superiore tempore a Li[[f. 3v]thuanis est abolitum. A saxo ad eiusdem insulae marginem alteram, ubi similiter saxum est antea cruce signatum, quae nunc a Lithuanis est abolita, ita tamen ut adhuc aliquo modo dignosci queat. A saxo recta per lacum Druختen in terram continentem iuxta oppidum, per quam fossa est acta utrinque aggesta tellure in modum termini provincialis vulgo *einer landtwehre*, ubi antea etiam quercus fuit Lithuanicis atque Livonicis signis notata, quam iam Lithuani aboleverunt. Inde procedendum ad latus quoddam praedicti lacus Druختen, quod Aszaw nuncupatur, per hoc transeundum usque ad fluvium Muiszen⁶⁷, fluvius hic ascendendus usque ad lacum Muiszen⁶⁸, per lacum transeundum ad fluvium Purwen Lithuanice Puszesillen^a-nominatum, per fluvium adversum usque ad lacum Purwen Lithuanice itidem Puszesillen^a-dictum, inde per lacum est tendendum ad paludem, per paludem ad locum aridum, per locum illum iuxta quandam vallem eundem est ad lapidem Kabul akmen vocatum. Huic olim insculptus fuit equus, quod est signum Lithuaniae, et duae cruces, Livoniae signum, sed signa ea Lithuani abolere curarunt per boiarum Nicolaum Kwalchuen⁶⁹ et rusticum Woitkusch Punsila⁷⁰ proxime apud lapidem istum habitantem, qui fassus est se vi compulsum et adactum fuisse a praedicto

⁵⁸ Išlikusio dokumento antraštė priskirtina veikiausiai 1658 m. kopijos parengėjui, nes H. Hasenkampas minimas kaip „švicsaus atminimo“ Livonijos ordino magistras, o tokių žodžių 1545 m. originale, be abejonės, negalėjo būti, nes H. Hasenkampas mirė 1549 m.

⁵⁹ Dauguvos upė (latv. *Daugava*).

⁶⁰ Zarasų r., apie 5 km į pietryčius nuo Turmanto, Latvijos pasienyje yra nedidelis Veselavos ež., o kiek ryčiau nuo Šalulių k. yra Vaisinio ež.

⁶¹ Rankr. panašus ženklas.

⁶² Tikėtina, jog minimas Gilinės ež. Zarasų r., apie 6 km į pietvakarius nuo Turmanto. Taip pat Zarasų r., netoli Smalvų k. yra Gilutės ež.

⁶³ Smalvo ež., apie 2 km į pietryčius nuo Smalvų k.

⁶⁴ Smalvos upelis, ištakos Smalvo ež., įteka į Drūkšų ež.

⁶⁵ Tikėtina, kad minimas netoli Smalvo ež. esantis Beržinio ež.

⁶⁶ Drūkšų ež. (brus. *Дрысвяты*), skiria Lietuvos ir Baltarusijos sausumos teritorijas.

⁶⁷ Muisos upė (brus. *Myśca*) prie Drūkšų ež., Baltarusijoje.

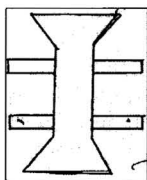
⁶⁸ Muisos ež. (brus. *Myśca*) netoli Drūkšų ež., Baltarusijoje.

^{a-a} Rankr. įterpta lapo apačioje.

⁶⁹ Apie asmens kilmę ir karjerą žinių nėra.

⁷⁰ Apie asmens kilmę ir karjerą žinių nėra.

boiario, ut ligna ad lapidem conveheret et signa comburere et abolere iuaret. Inde ad vallem procedendum, per vallem ad paludem in lacum Lakiten, per lacum transeundum ad fluvium eius nominis. Fluvius descendendus usque ad lacum minorem Boesze⁷¹ Lithuanice Zavenare dictum. Per lacum transeatur in fluviolum quendam, fluviolus descendatur [f. 4] usque in lacum maiorem Boesze. Per lacum tendatur ad rivulum seu scaturiginem, cui insistatur ascendendo usque paludem, per paludem ad prata, inde trans viam quandam ad parvam paludem similem prato. Hinc per locum irriguum ad aliam paludem, per paludem trans locum aridum in parvum lacum Lithuanice Eszerelle, per lacum istum ad quendam rivulum. Rivulus per paludem descendatur usque in fluviolum Gelnitz⁷² et hic descendatur in Struesten⁷³ lacum, per lacum in fluvium Lithuanice Nawitz dictum, per fluvium secundo alveo in lacum Woiszen, per lacum Woiszen ad solum quoddam durius, inde per regiam viam ad lacum Nedrowitz⁷⁴, per lacum hunc ad fluvium Nedrowitz alias etiam die druygische [?] beche dictum et tandem secundo fluvio eousque, ubi in Dunam se exonerat fluvius Pergatz, in cuius ostio situm est magnum saxum tali notatum signo. Longitudo huius X saxo incisae est



X saxo incisae est

quinque palmorum, maior linea transversa superior duos habet palmos non ita magnos, inferior itidem duos palmos cum longitudine media unius digiti. [f. 4v]

Ex parte altera eiusdem loci et lacus Cursum versus mare salsum, ubi iam per aliquot miliaria medium est concordiatum, a postremo medii scopulo reviderunt et indagarunt veteres Livoniae Scheidebori limites alii eiusdem domini magistri praecursores et commissarii Ioannes de Nienhofe⁷⁵ alias Leye dictus, vicecommendator in Goldingen et Ioannes Volkersamb⁷⁶, comitibus regiis adiunctus [s] Casparo Junckenitz⁷⁷ et Stanisla^o⁷⁸ quodam scriba, initium indagationis fecerunt ipso die Iacobi apostoli [25 VII] anno 1545.

A postremo igitur medii scopulo vulgo copetz dicto primo ventum est in Crownen⁷⁹ fluvium dimidium miliare magnum a scopulo distantem. Penes Crownen fluvium per spatium dimidii miliaris descensum usque ad lacum Crownen⁸⁰, ex lacu iterum secundo fluvio Crownen usque ad lacum Obelen⁸¹ quasi per unum miliare. Ex lacu Obelen in fluvium Steinen, per fluvium adversum ad dimidium milliare usque in lacum Steinen, ex lacu Steinen in fluvium Jodden⁸², ad cuius ripam situs est lapis quadratus, cuius altitudo est quinque ulnarum et dimidia, crucis signum in hoc lapide fuisse, quod Lithuani ferro

⁷¹ Panašu, kad minimas Bužo ež. (brus. Буже) Vitebsko srityje, Baltarusijoje.

⁷² Baltarusijos Breslaujos r. yra Elna ež. (brus. Елна). Gali būti, jog tuo metu buvo upė tokiu pat pavadinimu, itekėjusi į Strusto ež.

⁷³ Strusto ež. (brus. Стрысто), Baltarusijoje.

⁷⁴ Kiek ryčiau nuo Strusto dabar yra Nedrauo ež. (brus. Недраво) Vitebsko srityje, Baltarusijoje; per jį teka Drujos upė.

⁷⁵ Jau minėtas Johannes von Neuhofas.

⁷⁶ Jau minėtas Johanas Foelksambas.

⁷⁷ Apie asmens kilmę ir karjera žinių nėra.

⁷⁸ Jau minėtas valdovo sekretorius Stanislovas Jakubaitis Skapas.

⁷⁹ Kriaunos upė, Rokiškio r.

⁸⁰ Kriaunelio ež. prie Antakriaunių k., Rokiškio r.

⁸¹ Obelių ež., prie Obelių, Rokiškio r.

⁸² Minima tuo metu buvusi Juodupės upė, panašiai sienos lokalizacijos apylinkėse yra Juodupės miestelis, Rokiškio r.

aboleverint, satis apparet. Visum id a se adhuc anno 1540 attestatur Ioannes Volkensamb, Henricus Plater et alii honesti viri quam plurimi. A lapide idem fluvius Jodden ascendatur per spatium unius milliariae ad parvam paludem, ubi scaturigo est huius fluvii, per paludem ulterius [f. 5] parvo rivulo seu loco irriguo insistendum usque ad solum durius, ubi situs est lapis, in quo crux antea visa est nunc a Lithuanis abolita, non procul ab hoc priore positus est alius lapis maior versus paludem, cuius lapis circumferentia est passuum sex et semis, in quo similiter quondam crux fuit, quam Lithuani aboleverunt. A lapide per locum irriguum sequendum usque in lacum Luxten⁸³, distat is a lapide ad duos iactus sagittarum. E lapide progrediendum aliquantulum secundo fluvio Luxten, a quo fluvio ad iactum circiter unum sagittae siti sunt ad viam regiam duo lapides, in quorum uno nos supradicti etiam mediam crucem vidimus, fluvius Luxten ulterius descendendus ad quadrantem circiter milliariae magni ad montem quendam arcis, qui dicitur mons Luxten, ubi termini sunt districtuum Duneburgensis⁸⁴ desinentis et Selburgensis⁸⁵ incipientis.

Districtus Selburgensis

A monte Luxten adhuc fluvius Luxten est descendendus eousque, ubi Visonae⁸⁶ immiscetur, intermedium spatium est circiter unius et dimidii milliariae. Visona fluvius deinde deorsum eatur per quadrantem magnum milliariae ad rivum Jode uppe nuncupatum, qui e Livonia

labitur et disterminat bona ducis Ratzki bonis domini Wursels. Non procul a Jode uppe finitur districtus Selburgensis et [f. 5v] incipit Ascheradensis⁸⁷.

Districtus Ascheradensis

Postquam autem ad terras et possessiones domini Wursels venimus, non facta est nobis copia transitus ad indagandas veteres limites. Recenti tamen adhuc memoria teneo ego Iohannes Volkensamb, quemadmodum et ubi veteres limites ab Henrico Plater et a me ante quinquennium sunt lustrati et revisi, tunc ergo inter Visonam et Memelam sequentia signa et arbores vidimus, primum fraxinum habentem crucem iam concretam fere et non procul ab eadem magnam quercum cum duabus crucibus. Visonam ulterius secuti sumus secundo alveo ad duo et dimidium miliaria, quousque Memelam intrat, distat hoc cum superioribus ab invicem 5 miliaribus et in Visona semper hic manent limites veteres Scheidebori. Per Memelam descendendum est quasi per quadrantem milliariae ad pontem trans Memelam factum. Inde transcendendum per sylvam saltus et agros miliare circiter usque ad fluvium Rauenbeck, ubi scaturigo illius est. Et cum verus antiquus limes et hic fluvius sit, descendatur primum usque ad fontem, quem vocant rubrum. Non procul ab hoc fonte in medio fluvio Rauenbecke situs est magnus lapis, in quo quondam crux fuit flammis nunc absumpta, prout adhuc [f. 6] est videre. A lapide vicissim fluvius descendatur quasi per magnum miliare ad alium lapidem in ripa fluvii situm, in quo duae antea fuerunt cruces, sed maior igne est abolita, minor adhuc inviolata superest. Attestantur hic

⁸³ Šiandien šis ežeras nezinomas, bet minimos sienos gairių apylinkėse žinomas Lukšto k., Rokiškio r.

⁸⁴ Daugpilis (latv. *Daugavpils*), Latvija.

⁸⁵ Sēlpilis (latv. *Sēlpils*), Latvija.

⁸⁶ Vyžuona, upēs tokiu pavadinimu teka Rokiškio ir Utenos r.

⁸⁷ Aizkrauklē (latv. *Aizkraukle*), Latvija.

rustici missos fuisse superiore tempore a marschalco Livoniae generali olim domino Ioanne Plater⁸⁸ aliquot aulicos et nobiles Weszelum [*abbreviatio obscura sequitur*] a Roop⁸⁹, Ioannem Stichorst⁹⁰ et Casparum Schaphusen⁹¹ ad lustrandum et contemplandum hunc lapidem et tunc utrasque adhuc cruces in lapide integras ac salvas fuisse. Ab hoc iterum lapide fluvii alveo insistatur per unum miliare, donec in fluvium Appaxe⁹² concidit. Inibi finis est districtus Ascheradensis et initium Bauscensis⁹³.

Districtus Bauskoburgensis

Per fluvium Appaxe adverso alveo eatur ad lacum Appaxe, distat is a concidentia praedictorum fluviorum unum miliare. E lacu recta per campum pergatur ad alium parvum lacum Downakele, abest hic a priore dimidium miliare et conspecti sunt in hoc lacu ante paucos annos tres pali crucibus notati, quos nunc Lithuani sustulerunt. A lacu vicissim ad spatium unius milliaris recta per campum usque ad fluvium Smarden⁹⁴. Hic per dimidium miliare descendatur ad fluvium Tattel⁹⁵, illi vicissim per sesqui alterum miliare insistatur, donec in fluvium Muscha⁹⁶ sese exoneret. Muscha descendatur circiter

dimidium miliare usque ad lapidem in medio fluvio positum Rowde vocatum. [*f. 6v*] In eo olim crux fuit ex orichalco facta, quem nunc Lithuani aboleverunt. A lapide recta tendatur per unius milliaris spatium ad quendam locum Draxagal nuncupatum. Interfuerant hic olim passim signa, quae nunc universa Lithuani corruperunt. Inde vicissim per spatium unius milliaris magni ad alium locum Grussen⁹⁷ dictum, ubi ad viam est situm saxum, in quo crucem antea vidimus, quam nunc igne exustam esse convincunt crebrae lapidis partes adhuc saxum circumiacentes. Hinc procedendum denuo per miliaris unius spatium directe ad montem Linkowe⁹⁸, cui templum est inaedificatum et subiacet oppidum idem nomen a monte sortitum; quae hic antea quoque crebra visebantur signa, passim a Lithuanis sunt abolita. Inde directe per campum ad alium montem Krollkalne, qui a priore per quadrantem miliaris distat. A monte directe per paludem ad tertium montem Pillaten nuncupatum, iuxta quem olim magna quaedam quercus fuit crucibus et signis notata, quam, uti adhuc ex relicta scrobe apparet, Lithuani eradicarunt. Terminatur hic districtus Bauskoburgensis et incipitur Mitoviensis⁹⁹.

Districtus Mytoviensis

A monte Pillaten per medium miliare eatur ad fluvium Schwitte¹⁰⁰. A fluvio transvadato per unius milliaris spatium ad [*f. 7*] alium fluvium Wirso¹⁰¹. Illo quoque transmisso similiter per miliaris unius

⁸⁸ Tikriausiai minimas Johanas Plateris von dem Broele (*Johann Plater von dem Broele*), kuris nuo 1501 m. (1495 m.?) buvo Karko vaitas, o 1502–1529 m. – Livonijos žemės maršalka. Žr. Ritterbrüder im Livländischen Zweig Deutschen Ordens, S. 506, 753.

⁸⁹ Asmuo nežinomas.

⁹⁰ Asmuo nežinomas.

⁹¹ Asmuo nežinomas.

⁹² Apaščios upė, Rokiškio ir Biržų r.

⁹³ Bauskė (latv. *Bauska*), Latvija.

⁹⁴ Maža Smerdonės upelė yra Biržų r. 1398 m. Salyno sutarties sienos apraše minima Smerdinės pelkė. Žr. LUB, Bd. 4, nr. 1479, p. 224 (1398 m.).

⁹⁵ Tatulos upė, Biržų r.

⁹⁶ Mūšos upė (latv. *Mūsa*), teka ir Latvijoje.

⁹⁷ Tikėtina, kad minimas Grūzių k. Pasvalio r., netoli jo yra kitas, Mažųjų Grūzių, k.

⁹⁸ Tikriausiai kalnas šiuo pavadinimu buvo Linkuvoje, Pakruojo r.

⁹⁹ Jelgava (anksčiau vadinta *Mintauja*, latv. *Mītava*, vok. *Mitau*), Latvija.

¹⁰⁰ Švitinio upė (latv. *Svitene*).

¹⁰¹ Virčiuvio upė (latv. *Vircava*).

spatium ad fluvium Asze uppe¹⁰². Ab Asze uppe ad fluvium Ouder¹⁰³, ab Ouder per quadrantem miliaris ad tumulos quosdam, iuxta quos templum et oppidum Janiski¹⁰⁴ est positum. A tumulis recta per campum ad fluvium Silberbecke¹⁰⁵ vocatum. A fluvio recta per quadrantem miliaris ad montem Silberberg dictum. A monte per dimidium miliare ad fluvium Platona¹⁰⁶, ubi antiquitus locus est sepulchrorum, procedatur: desinit hic Mitaviensis et incipit Doblenensis¹⁰⁷ districtus.

Districtus Doblenensis

A Platona fluvio transvadato per dimidium milliaria petatur fluvius Wirsit. Illo etiam transito per quadrantem miliaris pergatur ad Kiwi¹⁰⁸ fluvium, a Kivi ad alium fluvium Kiwiszi¹⁰⁹, a Kiwiszi fluvio per dimidium milliare ad tumulos in Cezarsen campo sitos. Inde per quadrantem miliaris ad fluvium Wilse¹¹⁰, a Wilse fluvio per miliare integrum ad montem oblongum Cruttelen dictum. A monte per unum sagittae iactum ad Wilkitte fluvium. Ab hoc fluvio per dimidium miliare ad Schwitten¹¹¹ fluvium, Schwitte fluvio statim transmissio per duo milliaria ad Kruten¹¹² fluvium eatur, inde

per quadrantem miliaris^b ad Kruten¹¹³ montem, per montem, quousque idem terminatur, ad Dabbocke¹¹⁴ fluvium per quadrantem miliaris^b et tandem fluvio hoc secundo per duo milliaria ad fluvium Steinen pertendatur. Desinentem hic districtum Doblenensem statim excipit Frauenburgensis¹¹⁵. [f. 7v]

Districtus Frauenburgensis et Schrudensis¹¹⁶

Fluvius Dabbocke adhuc descendatur ad duo milliaria, quousque Windavae¹¹⁷ fluvio immiscetur. Windava similiter deorsum eatur per unum miliare usque ad ripam rubram, hic transvadato Windava fluvio incipit statim dioecesis Curlandiae¹¹⁸.

Dioecesis Curlandiae

Ab ripa rubra Windava ascendatur per dimidium miliare usque ad ostium fluvii Dabbeken, inde per dimidium miliare^c ad usque ad ostium fluvii Dabbeken, inde per dimidium miliare^c ad quandam arcis montem Capenen¹¹⁹ dictum non procul a Wirwitten¹²⁰ fluvio situm. A monte hoc per dimidium miliare fluvius Wirwitten sursum eatur ad alium arcis montem Galnede vocatum dicto fluvio proxime imminentem. Fuit in hoc monte olim quercus quaedam crucibus et signis ab accolis nostratibus visis notata, quam

¹⁰² Tikētina, kad tai Ašvinēs upē, Jonišķio r.

¹⁰³ Audrūvēs upē (latv. *Audruve*).

¹⁰⁴ Jonišķis.

¹⁰⁵ Sidabros (Sidabrēs) upē (teka Jonišķio r. ir Latvijoje, yra Platonio intakas). Šis upės pavadinimas atitinka vokiško žodžio „sidabras“ – „Silber“ šaknį. Vadinasi, pavadinimas buvo išverstas į vokiečių kalbą.

¹⁰⁶ Platonio upē (latv. *Platone*), Jonišķio r.

¹⁰⁷ Duobelē (latv. *Dobele*), Latvija.

¹⁰⁸ Kivēs upē, Jonišķio r.

¹⁰⁹ Be atitūkmens. Pažymėtina, jog atstumas nuo Kivēs iki šios upės neminimas, o tai gali reikšti, kad jos buvo netoli viena kitos.

¹¹⁰ Vilķijos upē (latv. *Vilce*), Jonišķio r.

¹¹¹ Švētelēs arba Švētēs upēs (latv. *Svēte*), teka Šiauliu, Jonišķio r. ir Latvijoje.

¹¹² Sienos gairių apylinkėse yra Kruopių k., Akmenės r.

¹¹³ Galima mėginti sieti su Kalnelio k., nutolusius kiek į šiaurės vakarus nuo Kruopių k.

¹¹⁴ Dabikinēs upē (latv. *Dabikine*).

^{b-b} Rankr. įterpta lapo apačioje.

¹¹⁵ Saldus (latv. *Saldus*) – Latvijos miestas, iki XVIII a. pabaigos vadintas Frauenburgu.

¹¹⁶ Skrudos miestelis (latv. *Skrunda*), Latvija.

¹¹⁷ Ventos upē (latv. *Venta*), teka ir Latvijoje.

¹¹⁸ Kuršo (latv. *Kurzeme*) vyskupija.

^{c-c} Rankr. įterpta lapo apačioje.

¹¹⁹ Žinomas Kapēnų k. prie Virvyčios upės, Mažeikių r.

¹²⁰ Upē Virvyčia (Virvytē).

nunc Lithuani, uti indicium superest scrobis, eradicarunt. A monte ulterius per quadrantem miliaris Wirwite ascendatur, donec in eundem Perwene¹²¹ fluvius concidat. Ab ostio Perwene sursum per miliare unum et inde trans fluvium procedatur usque ad lacum Platonensem, qui sesqui alterum miliare a fluvio distat. A lacu Platonensi per unum miliare usque ad lacum Pluixten¹²², ubi saxum fuit cruce insculpta conspicuum, quod a quibusdam nostratibus nobilibus et rusticis est visum. A lacu Pluixten milliare unum procedatur ad Warde uppe¹²³ [f. 8] fluvium, iuxta quem mons quidam est positus, cui nunc templum inaedificarunt. Olim in cacumine alius lapis fuit cruce notatus, quem nunc hominum memoria Lithuani abolerunt. E Warde uppe per quadrantem miliaris ad Braddam fluvium, Braddan dimidium miliare ascendatur usque ad paludem moscosam, ubi scaturiginem suam fluvius habet, per paludem recta dimidium miliare ad arcis montem Poke¹²⁴ dictum. A Poke monte per unum sagittae iactum ad Poke fluvium. Trans fluvium statim dimidium miliare ad Goldin fluvium. A Goldin¹²⁵ fluvio dimidium miliare usque ad Satken¹²⁶ fluvium, d-iuxta quem locus

est durior Passelsode nuncupatus¹²⁷, ubi terminatur dioecesis Curlandica et incipit districtus Durben¹²⁸.

Durben

Primum a fluvio Satken ad Pesselsode transeat unum miliare per tractum durioris soli eousque, ubi fluvius Zankub, Lithuanice Kattic¹²⁹ dictus immiscetur Baalga fluvio. Inde fluvio Barthe¹³⁰ secundo insistatur, donec e regione oppidi Maschede¹³¹ ventum est sit, ubi arcis mons est, cui dominus episcopus Samogitiae curiam inaedificavit, finitur hic districtus Durben.

Grobin¹³²

Per fluvium Barthe transeat apud montem ante dictum e regione oppidi situm usque in fluvium Erle¹³³, qui dimidium inde distat miliare. Inde trans fluvium in colliculum quendam, in quo lapis fuit cruce notatus, quae crux ante quin[f. 8v]quennium una cum lapide igne est absunta, a loco lapidis miliare unum procedatur usque ad fluvium Heilige Aha¹³⁴ [?] nuncupatum. Inde media ripa eousque, ubi in mare salsum¹³⁵ sese fluvius is exonerat.

¹²¹ Galima numanyti, kad minimas Pievupis.

¹²² Labai tikėtina, jog tai Plinkšių ež., Mažeikių r.

¹²³ Varduvos upė.

¹²⁴ Puokės k., Skuodo r.

¹²⁵ Atitikmuo nežinomas, bet sienos gairių apylinkėse yra Galdėnų k.

¹²⁶ Šatės upė.

¹²⁷ Rankr. įterpta lapo apačioje.

¹²⁸ Durbė (latv. *Durbe*) – Latvijos miestelis.

¹²⁹ Atitikmuo nežinomas.

¹³⁰ Bartos (Bartuvos) upė (latv. *Bārta*), Skuodo r.

¹³¹ Mosėdis.

¹³² Gruobinia (latv. *Grobiņa*) – miestas Latvijoje.

¹³³ Erlos upė, teka Skuodo ir Kretingos r.

¹³⁴ Šventosios upė (latv. *Sventāja*).

¹³⁵ Baltijos jūra.

DOCUMENT PUBLICATION. SURVEY OF 1545 LIVONIA AND THE GREAT DUCHY OF LITHUANIA BORDERLINE AUDIT (LIVONIAN OFFICERS REPORT)

Tomas Čelkis, Darius Antanavičius

S u m m a r y

This is the publication of 1545 the borderline audit between Livonia and the Great Duchy of Lithuania (GDL) reported by the Livonian officers. Such verification documents containing an explicit borderline description are infrequent. Unilateral line reviews are usual in sovereign, office correspondence with a neighbor state, informing the latter about the practice that had been undertaken. Border marks, such as stones with incised Livonian crosses or the GDL blazon horseman Vytis confer to the publication of this document an exceptional value in Livonia and GDL borderline studies. Specifically, iconographic information and the depicted boarder

mark "sculpture" are particularly important to the researchers. The document contains facts about the border marks deranged by the GDL inhabitants (it was common to blame them by on damaging the other side), but more important is the fact that the ways of damaging are also mentioned; for instance, marks made on trees were burnt. Such records are especially rare. The document contains toponymic and geographical information as well: the mound names by the borderline and even the temple on the one of the mound are mentioned. With all this in mind, the publication becomes a great asset in historical geography and cartography studies.

*Įteikta 2011 03 15
Parengta skelbti 2011 03 31*